

Måryd. Gamla betesmarker med en mycket rik flora och fauna som utvecklats i samverkan med markanvändningen.

6.2 Historisk utveckling och kulturpåverkan

Efter isens avsmältning skedde en successiv höjning av temperaturen och olika arter kunde börja vandra in i Skåne. Invandringen går olika fort för olika arter och fortfarande kan man utgå från att en naturlig invandring pågår. Genom variationer i klimat och invandring/utdöende sker hela tiden små förändringar i sammansättningen av växter och djur. Rent allmänt är naturmiljöerna i norra Europa unga i sina sammansättningar, även om många naturtyper har genomgått en lång evolution på olika platser beroende på klimatet och utvecklat speciella egenskaper. Bergskedjorna ligger i Europa på tvärs med spridningsstråken under och efter nedisningen, vilket försvårat spridning och återkolonisation. Då människans påverkan på landskapet under de senaste årtusendena varit omfattande, är det idag ofta svårt att bedöma vad som sker naturligt och vad som är resultatet av människans aktiviteter. Utan mänsklig påverkan skulle troligen stora delar av kommunen täckas av skogar med omfattande våtmarker kring vattendragen och på de flacka slätterna. I detta kapitel ges en bakgrund till människans omvandling av landskapet och vad detta medfört för naturmiljön och den biologiska mångfalden.

6.2.1 Forntida landskap (15 000 f Kr. - 1 050 e Kr.)

När den stora isen drog sig tillbaka, för ca 17 000-13 000 år sedan, började koloniseringen av växter och djur. Denna underlättades av ett det fanns en landbrygga till kontinenten eftersom havsnivån då var betydligt lägre. De första arterna var tundralevande och flera av dagens fjällväxter fanns bland dessa. Flera av de stora nu utrotade däggdjuren, som mammut och jättehjort, följde isen norrut. Allt eftersom klimatet blev varmare kom trädarter som fjällbjörk följt av björk, tall, asp och rönn. Även människan var bland de första kolonistörerna och livnärde sig som jägare med säsongsvisa boplatser. Den äldsta påträffade boplatserna ligger vid Segebro i Malmö och dateras till ca 10 000 f Kr.

Björkskogarna ersattes successivt av tall- och hasselskogar, ca 9000 f Kr och med varmare klimat kom ädellövskogar med alm, lind, ek, ask och lönn att dominera ca 8000 f Kr. Antalet människor i landskapet var ringa och det finns uppskattningar på ca 600 personer i hela Skåne. Boplatser från denna period har bl.a. påträffats vid Linnebjär. Ca 7000-4000 f Kr inträffade en

Blåsugan, en växt som bara växer i gamla betesmarker.

värmeperiod då medeltemperaturen var ett par grader högre än idag vilket motsvarar dagens klimat i nordöstra Frankrike. Troligen var de frodiga skogarna inte helt slutna utan stora betesdjur som uroxer och visent höll gläntor öppna där ängsmarkens flora och fauna kunde utvecklas.

I och med att havsisen fortsatte att smälta höjdes havsytan och ca 5000 f Kr bröts landförbindelsen med kontinenten och Öresund bildades. Vid denna tid levde ca 1 500 invånare ett nomadiserande liv i Skåne och befolkningen i området som motsvarar Lunds kommun har troligen bara varit några 10-tal under sommarhalvåret.

Den första stora förändringen av landskapet tog sin början ca 4000 f Kr, då bruket att hålla boskap och odla nådde Skåne. Förändringen var långsam i början men fick allt större spridning efter hand. Med förrådshållning kunde fler människor försörjas och befolkningen växte. De sociala skillnaderna började utvecklas med ledarskikt vilket bl a uttryckte sig i gravanläggningar. Stora megalitgravar börjar uppträda och denna period 4000-2000 f Kr brukar kallas bondestenålder. Dessa gravanläggningar är de äldsta spår efter människan vi har i dagens landskap. Jordbruket bedrevs genom svedjebränning och medförde en dramatisk förändring av landskapet. Åkerodlingarna var små och röjningarna gjordes främst för att främja betet för husdjuren. Svinet var det viktigaste husdjuret men man hade även nötkreatur, får och getter. Liksom under senare tidsepoker var det inte ett homogent landskap utan i de mer produktiva områdena i västra delen av kommunen skedde utvecklingen snabbare medan jakt och insamling levde kvar parallellt i de mindre produktiva delarna.

Ca 2000 f Kr framträder en bebyggelse kopplad till långhusbosättningar allt tydligare. Detta har kopplingar till en allt tydligare territorieindelning i landskapet. Perioden fram till ca 500 f Kr kallas bronsåldern efter den rika förekomsten av denna metall. De viktigaste spåren i landskapet från denna period är de mäktiga bronsåldersgravarna som ofta ligger som markanta kullar i höjdlägen i det idag öppna odlingslandskapet. Dessa gravanläggningar är de äldsta synliga spåren efter människor som vi har ovan mark i dagens landskap (under mark finns det åtskilliga lämningar). Bosättningarna var koncentrerade till de bördigaste och mest lättarbetade jordarna längs kusterna och slättområdena.

Ca 500 f Kr börjar järnåldern. Då skedde en stor social omvälvning i Skandinavien som även påverkade bebyggelsemönster. Det aristokratiskt präglade bronsålderssamhället omvandlades. Fler enskilda gårdsenheter anlades och den agrara produktionen förefaller att ha intensifierats med bland annat införandet av gödselbruk. Tendenser till omvandling av åkerbruket kan dock ha påbörjats redan under den sena bronsåldern. Stallning av boskap gjorde att man på ett annat sätt kunde ta vara på gödsel. Detta fordrade dock foderproduktion, vilket gjorde att lövtäkt och ängsmarker måste organiseras in i jordbrukssystemet. Detta system där ”äng var åkers moder” skulle bli av synnerligen stor betydelse för formandet av det sydvästska kulturlandskapet.

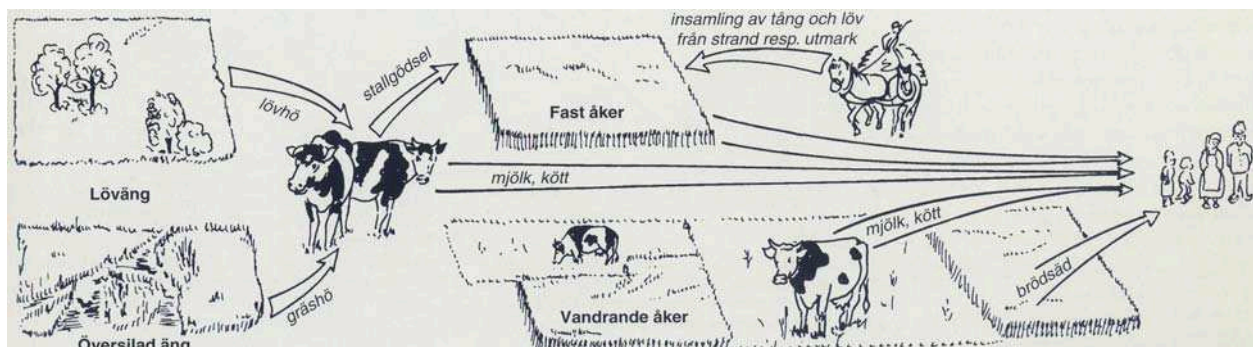
Under den senare delen av järnåldern utvecklas större hövdingadömen där Uppåkra för en lång tid blir Skånes viktigaste tätort. Vid vikingatidens början, ca 800 e Kr, blir Skåne en del av det Danska riket. Centralmaktens inflytande samt kristendomens införande bidrar till omfattande byregleringar som sker kring år 1000 då bylandskapet tar sin början. Lund och Dalby grundläggs som en effekt av kungamaktens önskan att tillgodogöra sig skatte-

intäkter från den rika jordbruksbygden. I naturlandskapet har boken kommit in som ett nytt element och blir allt mer dominerande. Utvecklingen av bysamhället medför också en omfattande odlingsexpansion där skogen går tillbaka till fördel för betesmark och åker. Detta landskap kom att bestå i närmare 800 år och har satt djupa spår i dagens landskap.

6.2.2 Bysamhällets- och stadens framväxt (1050 - 1750 e Kr)

I skapandet av det medeltida bysamhället skapades grunddragen i den bebyggelsestruktur som kom att bestå in i våra dagar och som ännu i hög grad är avläsbar i landskapet. Boskapsdrift och odling var de verksamheter som helt präglade landskapet under denna tid. De mest produktiva och lättbearbetade jordarna användes för åkerbruk men genom årligt uttag av skörd skedde en kontinuerlig utarmning. I svedjejordbruket kompenseras detta genom röjgödslingseffekt då rötter och trädens biomassa frigörs och kan tas upp i odlingen. I bysamhället kompenseras utarmningen av tillförsel av gödsel från husdjuren. Storleken på åkermarken var därför beroende på antalet husdjur. Genom att lägga åkern i träda med jämna intervaller kunde också produktiviteten upprätthållas en längre period.

Det var de stallade djuren som möjliggjorde omhändertagande av gödseln men dessa krävde också vinterfoder som producerades på slåtterängar och genom lövtäkt. Även återkommande slåtter leder till utarmning av näring och detta kompenseras främst genom två olika strategier: dels utnyttja-

Näringscykeln i det gamla bondesamhället. Efter Emanuelsson, m.fl. (2002), "Det skånska kulturlandskapet", 2:a uppl.

des de fuktiga markerna kring vattendragen där de årliga översvämningarna förde med sig näring, och dels användes s.k. djuprotade ängsmarker där inblandning av träd och buskar tillförde näring från djupet genom löv- och röjgödsling. Lövet var också en viktig fodertillgång, särskilt i de skogrika trakterna.

De olika karaktärsområdena

De geologiska förutsättningarna har präglat bylandskapets utveckling. Det går klara skiljelinjer mellan de olika karaktärsområdena där jordmån och topografi varit avgörande.

Redan i periodens början var slättlandskapet i västra delen av kommunen relativt trädlöst med byarna liggande tätt. Odlingen skedde främst i s.k. tresåde där byns marker var indelat i tre brukningsenheter, vångar, med omväxlande korn, råg och träda. Marken i varje vång var uppdelad i många små enheter där varje gård hade sin del. Uppsplittningen tvingade också fram ett gemensamt brukande av markerna. Kring åkermarken fanns omfattande ängsmarker på fuktiga partier och olika svårbrukade marker. Åker

Hagshult, Häckeberga

och äng kallas för ”inäga” och var avskilt från ”utmarken” som användes som betesmark. I Skåne benämns dessa utmarker ofta för ”fälader”, vilket kommer från danskans ”fælles” = gemensam, och syftar på att betesmarken användes gemensamt av byns brukare. Ägandet av utmarken var inte klart fastställt och ofta hade centralmakten utpekat utmarksområden som sina där byborna endast hade rätt att bedriva bete och göra visst uttag av ved och virke. På 1200-talet räknades all utmark som kungens egendom. I slättlandskapet blev efterhand större delen av landskapet koloniserat på bekostnad av utmarkerna och det uppstod en brist på virke och ved. Romeleåsen och Backlandskapet hade fortfarande stora skogsområden och det skedde ett utbyte av produkter mellan dessa områden och slätten. I backlandskapet och på Romeleåsen fanns få byar men ett flertal ensamgårdar. Många byar låg i kanten av området och kunde då både dra fördel av åkerbruket på slätten och boskapsdrift och virke/ved från utmarken. Vombslätten skiljde sig från de övriga områdena genom de sandiga markerna som var lättbearbetade men urlakade på näringsämnen. Här utvecklades ett extensivt odlingsystem med långa trädor och odlingar i tvåsåde, dvs korn och råg som alternerade i de stora vångarna. Här fanns också inslag av bovete på de sämsta markerna.

Byar i Bara och Torna härad på 1600-talet (efter Dahl 1942).

Byarnas ålder

Åldern på byarna kan delvis fastställas av deras namn. Till den äldsta kategorin hör namn som slutar på –by, –hög, –stad, –löv, –inge och –lösa. Dessa kan ofta härledas till tiden före vikingatid, ca 500-800 talet e Kr. I Lunds kommun finns dessa t.ex. i Södra Sandby, Dalby, Stångby, Västra Hoby, Stora Råby, Lyngby, Torna Hällestad, Håstad, Gödelöv, Odarslöv, Norra Nöbbelöv, Öneslöv, Flyinge, Revinge, Värpinge och Igelösa. Nästa generation härstammar främst från vikingatid och slutar på –bjer, –åkra, –tofta och –lund. Här finns t.ex. Linnebjer, Silvåkra och Hardeberga. Även Lund har sitt ursprung från denna tid. Ändelser på –torp är den vanligaste formen i Sverige och Danmark och uppträder under en lång period från vikingatid och framåt. I Skåne har ändelsen –torp ofta fått växlande form till bl a –rup och –arp. Exempel från Lunds kommun är Bonderup, Sjöstorp, Genarp,

Björnstorp, Svenstorp och Ättarp. Den yngsta namnbildningen har ändelser på –röd och –hult och härstammar från medeltiden. I kommunen finns t ex Veberöd och Dörröd. Utifrån dessa dateringar framträder ett mönster med tidiga byetableringar i det västra slättlandskapets bästa odlingslägen och de yngsta på Romeleåsen och i backlandskapet. Det framgår också att förtätningar har gjorts efterhand i slättlandskapet med yngre byar.

Godslandskapet

Under medeltiden låg adelns och kyrkans mark utspridd och brukades av arrendatorer. Adelns huvudgårdar låg bland de andra gårdarna i byarna. I slutet av medeltiden växte dock både adelns och kyrkans makt och de började genom byten och köp att samla markinnehavet och uppföra nya huvudgårdar utanför byarna. En viktig aspekt var uppfödandet av oxar och hästar som krävde stora betesmarker och gjorde att många nya huvudgårdar kom att anläggas i anslutning till utmarksområden. Oxexporten till kontinenten från Skåne och övriga Danmark inbringade mycket stort kapital till högadeln. Genom reformationen 1536 ökade kronans egendomar kraftigt och många av dessa övergick sedan till adeln genom försäljning och gåvor för tjänster. I Lunds kommun dominerar fortfarande tre stora gods, Häckeberga (äger nästan hela backlandskapsdelen av kommunen), Björnstorp och Svenstorp (de sistnämnda har samma ägare). Det finns även några mindre huvudgårdar som periodvis varit adelsgårdar, t ex Flyinge, Ugglarp och Assartorp. Toppeladugård hörde till Häckeberga gods fram till 1700-talets slut.

Söder Eneberga vid Kvarnbrodda

Utmarkens utbredning i Bara och Torna härad i slutet av 1700-talet (Dahl 1942).

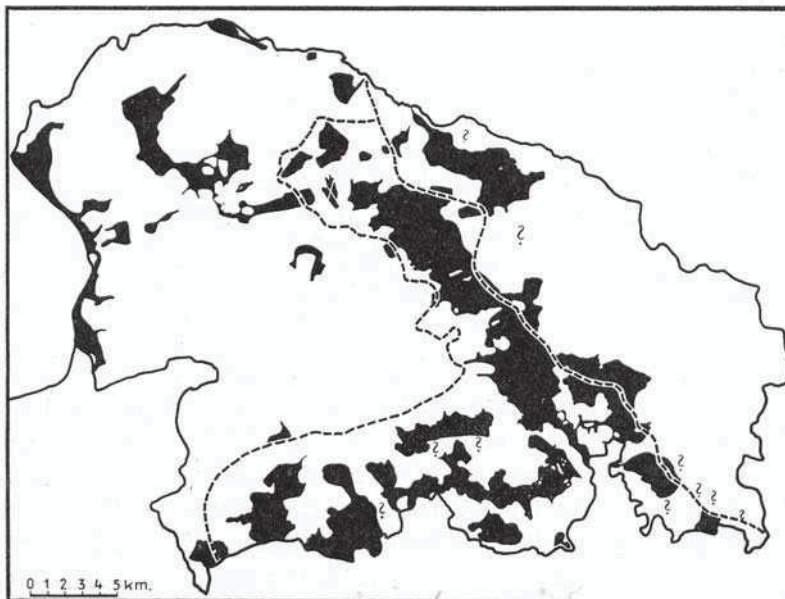

Fig. 31. Skiss över utmarkernas utbredning i det gamla kulturlandskapet, uppgjord efter lantmäterikartor från olika tidpunkter. Kartmaterial saknas helt för vissa områden, vilket antyts med frågetecken. De streckade linjerna äro de agrogeologiska gränserna (jfr fig. 2). Det mesta av områdets utmark ligger sålunda på nordostmoränen.

Stadens framväxt

Lund är en av Nordens äldsta stadsbildningar och utmärker sig därför särskilt i kulturhistoriskt avseende. Staden grundlades omkring år 990 av Sven Tveskägg, då en stavkyrka med tillhörande kyrkogård uppfördes i området norr om nuvarande Kattesund. Eventuellt förlades ett kungligt myntverk till

Gödelövs kyrka

Lund redan vid denna tid. Stadens lokalisering har sannolikt styrts av ett flertal faktorer. Väsentligt var tillgången till mark och på 990-talet var platsen belägen inom ett större fäladsområde längs Romeleåsens nordvästsluttning som kungamakten kunde hävda äganderätten till. Avgörande var säkert också närheten till Uppåkra och kungens behov att manifesteras i anslutning till det skånska hövdingadömets centralort. Likaså var säkert en önskan att kontrollera skatteintäkterna från den rika jordbruksbygden, samt kommunikationsläget väsentligt. Lund blev snart ett nordiskt religiöst och kulturellt centrum, med domkyrkan som medelpunkt i staden. Omkring år 1300 fanns i Lund ett tjugotal kyrkor, fem kloster och två kyrkliga sjukvårdsinrättningar. Efter reformationen på 1500-talet ändrades stadens sociala struktur, kyrkans politiska roll tonades kraftigt ner och den protestantiska högadeln markerade sin närvaro tydligare i staden. Intensifieringen av den dansk-svenska konflikten under 1600-talet hade ytterligare betydande negativ påverkan på stadens betydelse. Efter Skånes införlivande med Sverige 1658 grundades universitetet som ett led i försvenskningen men Lund liknade då mer en stor bondby än en stad, ända fram till industrialiseringen på 1800-talet. Kring staden låg fortfarande stora ängs- och utmarksområden och många stadsbor försörjde sig på jordbruk och boskapskötsel. Så sent som 1860 producerades 80% av Lunds spannmålsbehov inom stadens gränser. Ett gemensamt drag för den framväxande industrin var att den hade sin bas i jordbruket, t.ex. livsmedel, läder och jordbruksredskap.

Naturlandskapets utseende

Under bysamhällets tid blev det ett successivt ökat tryck på markanvändningen p.g.a. av ökande befolkning, men i stort bibehölls landskapets naturtyper. Slättens odlingsmarker var rika på ängsmark men hade även inslag av utmarker med rik flora och rikt insektsliv. De återkommande trädesperioderna i åkervångarna gynnade en rik ”ogräsflora”. Omfattande fuktiga ängsmarker kring vattendragen utgjorde attraktiva miljöer för t.ex. vadarfåglar och storken som var vanlig. Gårdarna låg samlade i byar med öppna landskap mellan dessa. Träd var relativt ovanliga i landskapet och förekom främst i byarna. Vombslätten hade en annorlunda karaktär på grund av de sandiga markerna. Ett fåtal stora byar brukade extensivt mycket stora områden. Här fanns fortfarande en hel del utmark med trädvegetation och kring vattendragen fanns omfattande glesa alskogar för höproduktion. Markanvändningen hade skapat en mångfald av livsmiljöer för växter- och djur. Mot slutet av perioden blev dock markutnyttjandet så intensivt att den skyddande vegetationen på de sandiga markerna förstördes och sanddrift uppkom.

På Romeleåsen dominerade utmarkerna under hela perioden och fram till 1600-talet täcktes horsten av stora skogsområden. Efterhand blev markutnyttjandet även här mycket intensivt och skogen försvann över stora områden, t.ex. vid Skrylle och Dalby. Backlandskapet var hela tiden rikt på skogsområden tack vare låg befolkningstäthet med spridda ensamgårdar. Den rika förekomsten av sällsynta och krävande naturskogsarter kring Häckeberga visar på en lång kontinuitet av gammal skog i området. Sammanfattningsvis framträder ett mycket varierat landskap med omväxlande öppna odlingsmarker och slutna skogsområden som i väster var mer öppna och i öster mer slutna. Åkermarken täckte bara en liten del av landskapet och det var boskapsdriften som dominerade markanvändningen både på slätten i väster och övriga delar.

6.2.3 Skiftesreformerna (1750-1860)

Skiftena och dess konsekvenser

Under 1700-talet blev situationen för jordbruket allt svårare och importen av spannmål var stor. Den stora skånska spannmålsproduktionen var därför av stor betydelse för rikets försörjning. Den splittrade ägostrukturen upplevdes som det största hindret för att öka produktionen och genom att samla ägorna skulle ett mer rationellt jordbruk kunna bedrivas. År 1757 fastställdes en allmän förordning om storskifte som skulle förändra situationen. Många bönder var emot förändringen som medförde osäkerhet och mycket arbete med nyodling. Reformen gick trögt och modifieringar av förordningen gjordes för att få fart på förändringarna. I Lunds kommun var det främst slättbyar i norra delen som genomförde storskifte innan 1783 medan flertalet byar i de östra delarna förblev oskiftade. Effekterna för jordbruksproduktionen blev inte så omfattande som maktavarna önskade. På 1780-talet startade Rutger Maclean på Svaneholms gods en mycket dramatisk omvandling av Skurups socken där merparten av marken tillhörde godset. All ägoblandning upphävdes och gårdarna flyttades från bytomten ut på byns marker med de nya ägorna samlade kring gården. Tresådesbruket skulle avskaffas och nya grödor tas i bruk, bl.a. rotationsbruk med foderväxter. Resultatet blev att avkastningen steg märkbart, folkmängden ökade och inom 10 år framträdde Svaneholm som ett mönsterjordbruk. Flera godsägare följde Macleans exempel och 1803 utfärdades enskiftesstadgan för Skåne. Det räckte med att någon i byn önskade bryta sig ut för att skiftet skulle genomföras. Redan före 1803 hade Hardeberga skiftats enligt enskiftesprincipen och därefter följde många av slättens byar. De senast skiftade byarna i kommunen var Silvåkra och några mindre byar vid Kävlingeån. Vombs by skiftades genom att fyra nya gårdar anlades väster om byn och själva byn upphörde med jordbruksverksamhet.

Landskapets omvandling

Skiftenas omvandling av landskapet blev mest påtagligt på slätten och i Vombsänkan. Den karaktär som vi fortfarande har med ensamliggande gårdar spridda i landskapet skapades. Omvandlingen av landskapet blev dock inte total då flera gårdar oftast kunde ligga kvar på bytomten medan övriga flyttade ut. Hantverkare och jordbruksarbetare fyllde delvis byarna med gatuhus som bevarat byarnas slutna karaktärer. Utmarkerna och kärrområden skiftades och delades upp mellan gårdarna. Många gårdar sålde sedan sin bit till lantarbetare och andra jordlösa och små hussamlingar utvecklades på vissa platser. Exempel på sådana etableringar är Sandby mosse öster om Södra Sandby, utmarken sydöst om Lyngby ”Lyngby slätter” och Stångby mosse. Några byar, främst under godsen, försvann nästan helt och ersattes ofta av nya moderna brukningsanläggningar. Exempel på detta är Ettarp under Björnstorp, Gräntinge under Toppeladugård och Bramstorp under Häckeberga. Även i andra fall kunde utflyttningen bli så total att endast kyrkan och en ensam gård idag markerar den gamla byplatsen, t.ex. i Ö. Odarslöv. Stora landskapsförändringar skedde då ängs- och utmark odlades upp eller skogsplanterades. Åkerarealen ökade dramatiskt, vilket införandet av vallodling bidrog till. I vissa området var det upp emot en fyrdubbling av åkermarken. En omfattande torrläggning av våtmarker startade och intensifierades sedan under kommande decennier. Den omfattande sanddriften på Vomslätten kunde stoppas med hjälp av tallplanteringar och idag ser vi resultatet av detta i Vombs fure och tallskogen sydöst om Veberöd samt på vissa delar av Revingefältet.

Slättergubbe i Gödelövs fålad

6.2.4 Industrialiseringen (1860-1950)

Industrialiseringen tog sin början i jordbruket med en rationell hantering av jordbruksprodukter och uppbyggnad av en transportinfrastruktur på järnväg. Stambanan tillkom redan 1856-62 och följdes sedan av Lund-Trelleborg 1875, Lund-Kävlinge 1886, Lund-Dalby 1892, Dalby-Sjöbo 1893, Malmö-Genarp 1894, Lund-Bjärred 1901, Lund-Revinge-Harlösa 1906 och Dalby-Harlösa 1910. Järnvägen innebar en revolution för transporter och ökade rörligheten för befolkningen. Flera befintliga tätorter växte kring stationerna, t.ex. Genarp, Södra Sandby, Torna Hällestad, Revinge, och Veberöd, samtidigt som helt nya samhällen, t.ex. Björnstorp och Stångby, byggdes upp kring järnvägen, långt ifrån ursprungsbyarna.

Införandet av konstgödsel på 1850 talet fick stor betydelse för att öka avkastningen. Utvecklingen av en tegelindustri för den nya bebyggelsen efter skiftena medförde också rationell produktion av tegelrör för bland annat täckdikning. 1914 var nästan all åkermark täckdikad i Skåne. Införandet av flera nya grödor som potatis och sockerbetor skapade nya industrier, t.ex. sockerbruk. Generellt skedde en kraftig tillbakagång av fuktiga ängsmarker men samtidigt utvecklades ett mer avancerat system för att reglera vattnet genom så kallad översilning eller ängavattning. Genom kanaler leddes vattnet ut över ängarna och samlades upp i andra kanaler. Vattentillflödet reglerades för bästa avkastning och kunde förlänga vegetationsperioden och öka ängsskördarna avsevärt. Det mest kända översilningssystemet finns på Vombs ängar och är delvis fortfarande i bruk. Sedan länge hade vattendragen använts för kvarnar och annan mindre industri och dessa fick nu ökad konkurrens av väderkvarnar (de första byggdes dock redan på 1600-talet) och senare av ångkvarnar och kvarnar med andra drivmedel.

Jordbrukets expansion nådde sitt maximum kring år 1900. Som ett slutsteg i denna utveckling byggdes en del jordbruksegnahem med små odlingslotter t.ex. vid Gustafshill i Odarslövs socken. Omfattande ansträngningar gjordes för att sänka sjöar och vattendrag och därmed vinna ny jordbruksmark. Silvåkrasjön torrlades i slutet av 1800-talet och Krankesjön sänktes några år senare.

Industrialiseringen fick stor betydelse för Lunds utveckling med en kraftig expansion under slutet av 1800-talet. Mellan 1850 och 1900 ökade befolkningen från 6 000 till 17 000 invånare. Ett stort antal industrier anlades och vid 1800-talets slut var Lund landets 10:de industristad. Med expansionen följde en snabb utveckling av bebyggelsen som spred sig utanför vallarna, kring stationsområdet och längs tillfartsvägarna. I tidsandan fanns strävanden att motverka den allt mer täta och ohälsosamma staden med gröna lungor. Folkparken och Stadsparken anlades på de gamla ängs- och betesmarker som fanns där. Botaniska trädgården anlades utanför de rivna vallarna i öster 1862-67 och i anslutning därtill utvecklas ett område med institutioner och stora villor med stora trädgårdar.

6.2.5 Efterkrigstiden (1950-)

Areella näringar

Efter Andra Världskriget har det skett stora förändringar i de areella näringarna. År 1950 var jordbruket fortfarande mycket omfattande även om en del mindre jordbruk slagits ut. Under främst 1960- och 1970-talen, skedde sedan omfattande rationaliseringar och sammanslagning av små brukningsenheter. Djurhållningen har minskade successivt och många jordbruk blev till slut helt inriktade på växtodling. Många mindre jordbruk lades ned och i backlandskapet och på Romeleåsen planterades åkermarken ofta igen med gran. På Vombsänkans sandiga marker expanderade det militära övningsfältet Revingehed kraftigt i mitten av 1960-talet och täcker idag större delen av Vombsänkan inom Lunds kommun. De tidigare åkermarkerna inom Revingefältet betas numera men med de omfattande årliga försvarsövningarna sker en markpåverkan som i vissa avseenden påminner om de gamla extensiva odlingsmetoderna. De stora fäladsmarkerna på Romeleåsen hävdades relativt långt fram på 1900-talet och det finns fortfarande en hel del partier kvar. Under åren 1940-1970 planterades dock mycket stora arealer med gran, främst på Björnstorps och Häckebergas marker. Skogsbruket har intensifierats och under 1950-60-talens satsning på granskog försvann stora arealer bokskog i landskapet. Skogsarealen har ökat betydligt sedan 1950 och med sämre lönsamhet i jordbruket har det funnits intresse för ytterligare skogsplantering på åkermark. Bevarandebestämmelserna har dock delvis bromsat denna utveckling, t.ex. på Häckebergas marker.

Bebyggelse

Tätortsutvecklingen har expanderat mycket kraftigt de senaste 50 åren och idag utgör nästan 10% av kommunens landyta av tätortsbebyggelse. Stora flerbostadsområden har byggts främst i anslutning till Lund med Klostergården och Norra fäladen som de främsta exemplen. Den största arealen har dock bebyggts med villaområden och dessa finns främst i Lunds utkanter, Södra Sandby, Dalby, Veberöd, Genarp och Stångby. Dessa samhällen har, som många andra platser i Skåne, utvecklats till pendlingsorter där de boende har sina arbetsplatser i Lund och Malmö. I Lund har det främst varit sjukvården och universitet/högskola, med efterföljande kunskapsintensiva företag som expanderat och erbjudit nya arbetstillfällen. Stora områden i ett stråk norrut från centrum i Lund har tagits i anspråk för dessa verksamheter. Idag är samtliga Lunds gamla stadsjordar bebyggda. På landsbygden leder jordbruksrationaliseringen till allt större enheter och en radikal förändring av den traditionella lantbruksbebyggelsen.

Kommunikationer

Biltrafikens utveckling har i mycket stor utsträckning påverkat landskapets utseende de senaste 50 åren. År 1950 var biltrafiken fortfarande blygsam för att sedan expandera mycket kraftigt under främst 1960- och -70-talen.

Utsikt från Romeleåsen över skogarna vid Häckeberga.

Institutionsbyggnad mellan professorsstaden och centrum.

Autostradan mellan Malmö och Lund var Sveriges första motorväg och invigdes 1953. Andra viktiga vägbyggen var väg 11 mot Veberöd och Sjöbo, väg 108 från Staffanstorp till Kävlinge samt de många kringfartslederna runt Lund. De nya vägarna leder ofta till omarronderingar som gör att gamla strukturer i landskapet utplånas och historiska sammanhang går förlorade. Biltrafiken har också bidragit till en bullerpåverkan som gör att få områden i kommunen idag kan upplevas som tysta. Etableringen av Sturups flygplats 1972, på gränsen till kommunen i sydväst, har också bidragit till bullerbelastningen. Järnvägen däremot har haft en tillbakagång under mitten av 1900-talet i takt med biltrafikens utveckling. Flertalet linjer i kommunen är nerlagda och idag är det bara Stambanan och Väst kustbanan som är i trafik. För framtiden planeras dock återupptagen järnvägstrafik bl.a. via Dalby och Staffanstorp mot Sjöbo och Simrishamn. Den fortsatta utbyggnaden av såväl vägar som järnvägar skapar nya barriärer som leder till en ökad fragmentisering av naturen och försvårar för såväl människor som djur att röra sig i landskapet.

Energi

Den expanderande samhällsutvecklingen har medfört ett kraftigt ökat behov av energi. I det agrara samhället var det biomassa och vattenkraft som stod för det största bidraget till energi förutom muskelkraft. Införandet av fossila bränslen har varit en förutsättning för samhällsomvandlingarna men dess negativa effekter har också medfört önsknings om alternativa energikällor. I början av 1900-talet elektrifierades samhället, vilket bl.a. medförde omfattande utbyggnader av kraftledningar i landskapet. Energiskog (ffa Salixodlingar) var aktuellt på 1970-talet men har ännu inte fått den utbredning som förutspåddes. Under 1980- och 1990-talen fick vindkraften nya möjligheter och det har idag byggts ett 10-tal vindkraftverk i kommunen, främst i de västra delarna. Både energiskog och vindkraftverk har, liksom kraftledningar, en påtaglig påverkan på landskapets utseende och utgör en väsentlig aspekt i den fysiska planeringen.

Fritid

Den kanske största mentala förändringen i synen på landskapet är utvecklingen av fritidslandskapet. Förr var landskapet nästan uteslutande ett produktionslandskap där endast de bäst förmedlade hade möjlighet att kosta på sig anläggningar för fritid och upplevelsevärden. Ett visst utnyttjande av naturen för friluftaktiviteter finns dock belagt från tidigare århundraden, t.ex. midsommarfirande vid St. Hans källa på 1700-talet, badande i Höje å och skridskoåkning på Lewre ängar (nuvarande Gastelyckan) i början av 1800-talet. I takt med att större delen av befolkningen har lämnat de areella näringarna och att fritiden för de flesta har ökat, har också efterfrågan på fritidsområden ökat. Redan på 1940- och 1950-talen anlades en hel del fritidshus i anslutning till tallskogsplanteringarna i Vombsänkan. Denna utveckling har sedan avstannat då det finns så många olika anspråk på landskapet i det tätortsnära området. Behovet av områden för friluftsliv har resulterat i bildandet av flera av de naturreservat som idag finns i kommunen, t.ex. Skrylle. Även Häckeberga naturvårdsområde bildades med stor hänsyn till det rörliga friluftslivet. En arealkrävande fritidsaktivitet som blivit alltmer populär är golf. Redan på 1920-talet anlades Lunds Akademiska Golfklubb på Kungsmarken, men i slutet av 1900-talet har det tillkommit ytterligare tre banor. Jakt och fiske är andra fritidsaktiviteter som har stor omfattning och vid t.ex. Røgle dammar finns en populär sportfiskeanläggning. Det rika fågellivet kring Krankesjön och Vombs ängar har utgjort underlag för utvecklingen av fågelskådning som en annan populär fritidssysselsättning i Lundatrakten.